

Podklad diskusního příspěvku pro schůzi prac. skupiny

"Gramatická struktura jazyka"

P. Novák

1. Slovní druhy. Tradiční nauka (různé její verze) o slovních druzích obsahuje reálné problémy i pseudoproblémy. Dosavadní příspěvky pro skupinu měly - zdá se - společné to, že usilovaly o vyhledání a "záchranu" i vhodné uchopení prvních a likvidaci druhých!

Příklad 1. Výsledek aplikací hledisek lexikálně sémantického, morfologického a syntaktického pro soubory slovních tvarů obecně nesouhlasí. Reálné problémy: Které trojčlenné kombinace hodnot (příznaků) podle hlediska prvního až třetího se skutečně vyskytují, které nikoli (a popř. proč)? Lze "přirozeným" způsobem modifikovat dosavadní hlediska nebo přibrat hlediska další tak, aby se vztahy výsledků aplikací hledisek zjednodušily (daly se zachytit obecnějšími výroky)? Pseudoproblémy: Jak (jakými grify) zajistit souhlas výsledků zmíněných aplikací? Kterým hlediskům obecně nebo od případu k případu "dát přednost" (rozumí se bez jakékoli relativizace)?

Příklad 2. Je výraz možnost v Máme možnost vás zaměstnat ještě substantivum? (Patrně pseudoprobém.)

2. Problematika významové stránky morfologických jevů.

(A) Předpoklad: Vybudování formální morfologie je v podstatě snadné (sémantické údaje lze minimalizovat). (B) Konstatování: Pro postižení významu různých morfologických jevů je třeba pracovat s textovými fragmenty rozličné délky (to je

způsobeno tím, že se i v této oblasti uplatňuje arbitrérnost jazykového znaku: obecně není souvislost mezi typem, charakterem významu a typem, charakterem jeho vyjádření). (Cf. Rozhodnutí: Chceme postihnout vztahy mezi různými typy užití morfologických jevů (pomocí některého (některých) z možných systematizačních principů).

Kdyby nenastala žádná z následujících možností, bylo by možno vztahy výsledků zkoumání ad C zachycovat na různých ("příslušných") místech. Avšak (D) pro postižení různých typů užití téhož morfologického jevu je třeba textových fragmentů různé délky. Kde za této situace zachycovat vztahy příslušných jevů, kde generalizovat (lze-li generalizovat)? Jsou k rozhodnutí o tom neutrální kritéria (arbitrérně se lze rozhodnout vždy; dosáhnout nutného sepětí výkladu lze prostě pomocí odkazů!)? Není vhodné pro zachycení souvislostí různých typů užití morfologických jevů zvolit neutrální místo ("významosloví", morfologická sémantika)?

Příklad 3 a 4: Vokativ. Nominativ (rozbor vět typu Blíž-
kým příbuzným psa je vlk.)

D o d a t e č n é p o z n á m k y :

Tyto poznámky se vztahují k 2. části tezí; obsahují některé myšlenky podané ústně i reakci na dotazy a připomínky účastníků schůzky. Jejich cílem je ujasnit vztah příspěvku k hlavnímu cíli práce skupiny: přispět - způsobem zatím ne zcela specifikovaným - k vzniku velké vědecké mluvnice češtiny.

1. Zčásti byly mé výklady chápány jako návrh procedury (patrně k získání plánované gramatiky češtiny). Výklady toto chápání připouštějí, ale neměl jsem něco takového na mysli. Pozitivně: viz bod 5 poznámek. (Nebylo by na škodu znovu promyslet

vztah teorie a procedu^{ry} pro případ, že jde o kolektivní podnik, který je nutno nějak plánovat, řídit a kontrolovat.)

2. (Ad bod 2 A tezí:)

V čem vlastně je dosavadní zpracování formální morfologie současné češtiny neuspokojivé? Nikoli v tom, že je většinou zpracováno z hlediska koncepce (modelu) slovo-paradigma (Ch. F. Hockett, *Word* 10, 1954, 210), nýbrž v tom, že tu není tato koncepce realizována dostatečně detailně, totiž tak, aby určením paradigmatu ("vzoru") daného slova bylo úplně zachyceno morfologické "chování" tohoto slova (včetně dubletních deklinačních tvarů a alternací fonémů; srov. vzory v L. V. Kopeckého *Rusko-českém slovníku*).

Detailní zpracování formální morfologie z hlediska koncepce slovo-paradigma, která je - zřejmě - koncepcí neutrální v tom smyslu, že se v ní nechávají stranou vztahy jednotlivých paradigmát, a tím i problematika způsobů postižení těchto vztahů, je společnou materiálovouází kterékoli morfologické koncepce jiné a lze na něm pracovat bez ohledu na výběru některé z těchto koncepcí.

3. (Ad výraz "typ užití" morfologického jevu, členu morfologického protikladu etc.:)

Existuje něco podobného, totiž neutrální materiálová báze i pro významovou stránku morfologických jevů? Vážným kandidátem je "typ užití" morfologického jevu, který odpovídá zhruba co do rozsahu tradičním výčtům "významů" morfologických jevů a co do obsahu např. Jespersenovým pojmovým kategoriím.

Hlavním problémem je to, zda je možno typ užití morfologických jevů popsat dostatečně přesně, objektivně (způsobem inter-

subjektivně ověřitelným), dostatečně úplně (tak, aby popis obsahoval údaje nezbytné pro kteroukoli z koncepcí (systematizačních, strukturačních principů) pro postižení vztahů jednotlivých typů užití) a přitom způsobem neutrálním co do takových možných koncepcí.

Smysl této neutrálnosti je v tom, že se minimalizuje možnost bezděčného (samozřejmě) přijetí některé (nesamozřejmě) koncepce; zvláštní péči proto třeba věnovat způsobu vyjadřování při popisu typů užití mimo jiné.

Je-li tato cesta schůdná, je nasnadě analogický závěr jako v bodě 2 pozn. (nezávislost zpracování materiálové báze neutrální s ohledem na výběr koncepce).

4. (Ad bod 2.C tezí 1)

Rozhodnutí postihnout vztahy jednotlivých typů užití mj. by mělo být učiněno s ohledem na heuristické pojetí zásady "vše se vším souvisí" (nikdy nelze a priori vyloučit, že jev x s jevem y nesouvisí, a proto je pro studium jednotlivých oblastí stále třeba "pokusně" přibírat souvislosti s dalšími a dalšími oblastmi).

Něco jiného je otázka, kam výsledky tohoto zkoumání "zařadit", která bezprostředně nesouvisí s otázkou, kam "zařazovat" popis jednotlivých typů užití mj.

5. Na základě bodu 2 a 3 pozn. lze udělat závěr, že dvojice "pouhé sbírání materiálu bez jakékoli koncepce" a "systematizace materiálu z hlediska určité koncepce" netvoří úplný výčet možností postupu. Další alternativa: uvědomělé úsilí o přesný popis faktů (materiálu) neutrální co do souboru v úvahu přicházejících koncepcí.